

Kuka muistetaan?

Loppuvuodesta 2017 keskusteltiin paljon siitä, millaiset ihmiset, elämäkerrat ja tietokirjat saavat näkyvyyttä. Kenen kirjat pääsevät kaappoihin myyntiin ja näyttille hyllyihin, millaiset teokset saavat kirja-arvioita tai palkintosijoja? Sosiaalisessa mediassa jaettiin kuvia kirja-kauppojen mainoshyllyistä, joissa näytti komeilevan erityisesti ”kuuluisien miesten elämäkertoja”.

Historioitsija Maarit Leskelä-Kärki toteaa teoksessaan *Toisten elämät* Mirikka Rekolaa mukaillen, että ”ketä kukaan ei katso, se katoaa [...] Kenestä kukaan ei kirjoita, se ei ole täällä [...] Kenestä kukaan ei kerro, se unohtuu [...] kerrottuna puheena tai tekstinä, siten me olemme täällä.”¹ Historioitsijalla on vastuu miettiä, keitä menneisyydestä muistetaan ja miten heitä tuodaan esiin.

Viime vuosikymmeninä historiantutkimuksessa on pyritty tuomaan esiin monenlaisia menneisyyden ihmisiä ja kokemuksia. Maaliskuussa julkistettu *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*, Ruotsin naisten elämäkertakokoelma, on yksi esimerkki siitä, miten menneisyyden esityksiä pyritään esittämään monipuolisemmin.² Ruotsissa on jo vuodesta 1917 alkaen julkaistu sarjaa *Svenskt biografiskt lexikon*. Sen henkilövalikoimaa ovat ohjailleet perinteiset ajatukset siitä, että on keskeistä kertoa viranhaltijoiden ja poliittisten vaikuttajien elämästä. Naiselämäkertojen avulla kansallista henkilökavalkadia on tarkoitus monipuolistaa.

Suomessa suurteossarjaa *Suomen kansallisbiografia* on täydennetty verkkoartikkeleilla,

joissa on pyritty tuomaan esiin lisää ihmiskoh- taloita yhteiskunnan marginaaleista ja erilaisista etnisistä ryhmistä. Elämäkerrat ovat monille lukijoille tärkeä avain menneisyyden maailmaan, joten ei ole yhdentekevää, keiden elämäntarinat ovat helposti saatavilla.

Muistaminen ja kerrotuksi tuleminen nousevat tärkeään asemaan myös, kun käsitellään yhteisöjen ja etnisten ryhmien kokemuksia. Viime syksynä saamelaisien kokemukset ja oikeudet ovat olleet esillä, kun on keskusteltu kulttuurisesta omimisesta sekä *alkuperäiskansoja* koskevan yleissopimuksen ratifioimisesta. Meneillään on tutkimus- ja kirjahankkeita, joissa käsitellään saamelaislasten pakkosuomalaistamista. Valtioneuvosto ilmoitti vuonna 2017, että tarkoituksena on aloittaa saamelaisasiota käsittelevä sovintoprosessi. Suunniteltu sovintokomissio herätti myönteistä huomiota mutta myös keskustelua, pitäisikö kyseessä olla totuuskomissio vai sovintokomissio. Joissakin puheenvuoroissa todettiin, että sovinnosta voidaan keskustella vasta sen jälkeen, kun on saatu paremmin tietoa menneisyyden tapahtumista.

Muistamisen, muistoista kiistelemisen, näkyväksi tekemisen ja sovinnon teemat ovat läsnä myös monissa tämän numeron artikkeleissa. Artikkeleissa pohditaan monin tavoin sitä, miten merkittävät yhteiskunnalliset käänneet muuttavat suhdetta menneisyyteen. Tällaisia käännteitä ovat esimerkiksi vallitsevien aatteiden muutokset kuten valistuksen ja romantiikan läpimurto, merkittävät poliittiset käänneet kuten Mäntsä-

1. Maarit Leskelä-Kärki, *Toisten elämät. Kirjoituksia elämäkerroista*. Avain 2017, 7.

2. *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*, <https://www.skbl.se/> (10.3.2018).

län kapina tai jatkosodan päättyminen, samoin kuin tarve selvittää menneisyydessä koettuja vääryyksiä.

Numeron avaa Oili Pulkkinen artikkeli, joka tutkii Skotlannin valistusta ja sen erityispiirteitä. Käsitellessään valistusoppineita Pulkkinen tuo esiin melkein unohtuneita oppineita, jotka olivat omana aikanaan erikoistuneita antiikkiin ja pyrkivät tuomaan siitä tietoa laajalle yleisölle. Samalla Pulkkinen muistuttaa, että skotlannin valistusoppineiden suhde antiikkiin erosi kuitenkin myöhemmistä, eivätkä he kyseenalaistaneet esimerkiksi kristinuskoa, vaan hakivat yhdistäviä merkityksiä antiikin ajan ja kristinuskon välillä. Ville Okkosen ja Ville Laamasen artikkelissa puolestaan käsitellään Mäntsälän kapinan jälkeistä keskustelua ja sitä, miten kapinan tapahtumia selitettiin, moitittiin ja oikeutettiin eduskuntakeskusteluissa. Kirjoittajien lopputulos on, että Mäntsälän kapinan jälkeen oltiin vielä varsin kaukana kansallisesta eheytymisestä ja sovinnosta, kauempana kuin tutkimuksessa välillä on haluttu ajatella.

Seuraavassa artikkelissa Antti Malinen ja Jouni Tilli analysoivat suomalaispappien suhdetta jatkosodan muistoihin. Heidän tutkimuksensa tarjoaa esimerkkejä siitä, miten papit sodanjälkeisessä tilanteessa tapailivat oikeaa tapaa suhtautua sota-ajan osin kipeisiin muistoihin ja kokemuksiin. Julkisen keskustelun askelmerkkejä haettiin puolijulkisen muistelun kautta.

Kaisa Harjun artikkeli tutkii suomalaisten Somaliassa toteuttaman tuberkuloosihankkeen vaiheita ja taustoja. Harju tuo esiin Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen tärkeän roolin tuberkuloosin torjuntahankkeessa, josta tuli yksi Suomen merkittävimmistä kahdenvälisen kehitysavun terveyshankkeista.

Muistamisen ja hyvittämisen kysymyksiin pureudutaan Ulla Savolaisen artikkelissa, jossa kysytään, miksi historian hyvitykset epäonnistuvat. Savolainen tuo esiin muistamisen ja sovinnon rakentamisen välisen ristiriidan: yhtäältä sovintoa ja hyvitystä kaivataan, mutta toisaalta

vääryyksien ”loppuun käsittely” voidaan kokea loukkaavaksi, pyrkimykseksi tukahduttaa vääryyttä kokeneiden tärkeitä muistoja.

Vanhempiin aikakausiin palataan Jukka Sarjalan artikkelissa, jossa haetaan uusia näkökulmia Turun romantiikkaan. Sarjala toteaa, että Turun romantiikalle on jäänyt ”häirikön sivurooli”, kun huomio on keskittynyt myöhempiin kansallisromantiikan vaiheisiin. Tarkempaa huomiota ansaitsisivat esimerkiksi Turun romantiikan vaiheiden ylijärjaisuus ja kumousluonne.

Myös numeron lyhyemmissä kirjoituksissa pohditaan eri tavoin muistamista, keskustelua sekä vastavuoroisuuden ja vuoropuhelun tarvetta. Kirjailija Kaari Utrio toivoo yhteydenpitoa tutkijoiden ja kirjailijoiden välille. Presidentin ulkopoliittisena erityisasiantuntijana toiminut suurlähettiläs Jaakko Kalela puolestaan valaisee muistamisen ja tiedon tarkistamisen ongelmia.

Pieni tapaus, presidentti Kekkonen viimeinen päiväkirjamerkintä, toimii hyvänä lähdekriittisenä puheenvuorona. Yksittäisestä lähdemainnasta voidaan päätyä laajoihin tulkintoihin – ja tulkintoja onkin tehtävä. Tarkempi taustojen selvittäminen tai, kuten Kalela muistuttaa, keskustelu asianosaisten kanssa voi kuitenkin avata lähdetulkintoja uudella tavalla.

Historiallisen Aikakauskirjan uusin vuosikerta on ulkoasultaan uudistunut. Ulkoasu-uudistusta on tukenut Suomen Tiedekustantajien Liitto ry, ja uuden taiton on suunnitellut Tait. tri. Markus Itkonen. Uudistuksessa on haettu selkeyttä ja ajattomuutta. Kiitän suunnittelijaa, uudistusta koordinoinutta prof. Johanna Ilmakunnasta, toimitussihteeri Heidi Kurvista, taittajaamme Miia Huttua ja kaikkia toimituksen jäseniä asiaan paneutumisesta. Toivon, että uusi numero miellyttää sekä sisällön että ulkoasun puolesta.

Hyvän kevätkauden toivotuksin

Anu Lahtinen
anu.z.lahtinen@helsinki.fi